

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Moc techniky a dějinný zlom dle Jana Patočky
Tomáš Smutník

Bakalářská práce
2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš Smutník**
Osobní číslo: **H13153**
Studijní program: **B6101 Filozofie**
Studijní obor: **Filozofie**
Název tématu: **Moc techniky a dějinný zlom dle Jana Patočky**
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student rozebere a vysvětlí Patočkovo chápání dějinného zlomu v "moderních" dějinách Evropy a jeho vyústění ve dvacátém století. Součástí vlastního výkladu Patočkových textů budou interpretace Kacířských esejů od Jamese Dodda a Lubicy Ucník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PATOČKA, Jan. Kacířské eseje o filosofii dějin. 3., opr. vyd. Praha:

OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-275-2.

Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie. 1. vyd. Editor Ivan Chvatík.

Praha: Filosofia, 2009, 558 s.

ISBN 978-80-7007-311-7.

PATOČKA, Jan. Sebrané spisy. Praha: Oikoymenh

Další dle rešerše.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

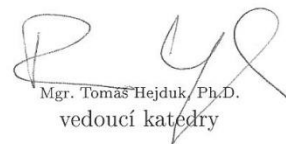
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Tomáš Hejduk, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. listopadu 2015

Prohlášení

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Tomáš Smutník

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu práce Mgr. Tomáši Hejdukovi, Ph.D. za cenné rady, které mi poskytoval během psaní mé práce. Také za jeho čas, který věnoval čtení této práce a následným konzultacím.

Také bych chtěl poděkovat své rodině a všem blízkým za podporu, kterou projevovali po celou dobu mého studia.

ANOTACE

Bakalářská práce je zaměřena na myšlenky o společenském úpadku a moci vědy a techniky v díle Jana Patočky. Vychází především z jeho díla Kacířské eseje o filosofii dějin. V této knize se Patočka zabývá problematikou dějin. Práce se z velké části soustředí na interpretaci jeho myšlenek o dějinném zlomu vrcholícím ve dvacátém století. Rozebírá jeho teze o odklonu moderního člověka od dějinné tradice a důsledcích tohoto zlomu, které vidí v ovládnutí světa prostřednictvím vědy a techniky a v rozpoutání světových válek. Práce je doplněna porovnáními jeho tezí s interpretacemi od Jamese Dodda a Lubicy Učnick.

Klíčová slova

Jan Patočka, dějinnost, zlom, věda, technika, péče o duši

Title

Technical Power and Historical Change by Jan Patočka

ANNOTATION

This bachelor thesis is focused on a thoughts about social decadence and power of science and technique in work of Jan Patočka. Is based mainly on the work Kacířské eseje o filosofii dějin. In this book Patočka analyzes historical questions and problems. This bachelor thesis is focused largely on interpretation of his thoughts about historical change, which culminates in twentieth century. It analyzes his thesis about deflection of modern man and consequences of this change. Jan Patočka sees these consequences in controlling the world through the science and technique and in unleashing world wars. This work also includes comparation of Patočka's thoughts with interpretations from James Dodd and Lubica Ucník.

Key Words

Jan Patočka, historicity, change, science, technique, care of the soul

Obsah

ÚVOD	8
1. JAK VZNIKL ÚPADEK	9
1.1 Odcizení člověka.....	12
1.2 Autenticita – neautenticita a sákrálno - profáno	16
1.3 Dějinný vývoj péče o duši.....	21
2. MODERNÍ ČLOVĚK – CESTA K VÁLKÁM.....	26
2.1 Vymezení dvacátého století od zbytku dějin	27
2.2 Nositel revolučních hodnot.....	30
2. 3 Frontová zkušenost	31
2. 4 Oběti.....	34
2. 5 Jak přemoci falešný mír	37
ZÁVĚR.....	41
3. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44

ÚVOD

V této práci se budeme zabývat rozborem úpadku společnosti u Jana Patočky. Tato práce bude vycházet zejména z knihy Kacířské eseje o filosofii dějin. V této knize se Patočka věnuje úvahám o problému přirozeného světa a lidského života. Ptá se, jak vznikly dějiny, jak se vyvíjely a jaký mají smysl. Dějinná tendence podle Patočky vyústila v úpadek společnosti, který se projevil zejména ve dvacátém století. To Patočka nazývá stoletím válek. Budeme rozebírat Patočkovy úvahy o tom, v čem tento úpadek tkví. V čem se člověk dvacátého století liší od člověka století předchozích. Co tento úpadek zapříčinilo. Jak se projevuje a jak se s ním vypořádat.

Ivan Chvatík v článku *Zodpovědnost otřesených* říká, že Patočka dochází v Kacířských esejích k tezi, že „teprve když si člověk výslovně uvědomí, že povznesení nad biologickou úroveň by mohlo být smyslem lidskosti, začínají dějiny.“¹ Ono povznesení nad biologickou úroveň však je ve dvacátém století, v době technické civilizace², v zatmění. Jak správně žít svůj život je zásadní otázkou našeho bytí. Patočka vidí odpověď v odkazu antického Řecka. Avšak dnešní člověk podle něj ztratil zájem se tohoto odkazu držet. Člověk se podle Patočky vymezil vůči dosavadní dějinné tradici. Díky průmyslové revoluci nyní žije ve světě vědy, kde mu je vše dostupné a vystačí si s materiálním uspokojením. Materiální podoba věcí se stala dle Patočky tím nejdůležitějším životním naplněním člověka. Jak se ale člověk dvacátého století dostal do takovéto situace? Jak se mohl svět tak radikálně změnit?

Rozborem těchto Patočkových otázek se budeme zabývat. Nejdřív začneme o úvahách, proč vůbec úpadek vznikl. Poté jaké jsou jeho důsledky.

¹ CHVATÍK, Ivan. *Zodpovědnost „otřesených“*. In: ÁRNASON, Jóhann Páll, Ladislav BENYOVSZKY a Marek SKOVAJSA, ed. *Dějinnost, nadcivilizace a modernita: studie k Patočkově konceptu nadcivilizace*. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2010, s. 149.

² PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Vyd. 3., opr. Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 84.

Následují Patočkovy úvahy nad překonáním úpadku. Zároveň si ukážeme Patočkův rozbor válek dvacátého století, čili vrchol úpadku. Zde bude Patočka navazovat na úvahy o překonání úpadku ve válkami zmítaném světě.

1. JAK VZNIKL ÚPADEK

Problémem dnešního člověka je podle Patočky vůbec špatné zacházení s dějinami a tím se člověk vzdaluje uchopení své vlastní duchovní stránky. Své péče o duši. Patočka vidí dějiny jako „povznesení z úpadku, jako pochopení, že život dosud byl životem v úpadku, a že existuje jiná možnost jak žít.“³ Člověk dvacátého století špatným uchopením dějin přichází o své pravé Já a nechává tak za sebou odkaz budovaný dva tisíce let. Patočka vidí v moderním uchopení dějin jasnou známku úpadku Evropy. Podle Jamese Dodda, který tyto Patočkovy úvahy rozebírá v článku pojmenovaném Dvacáté století jako válka, tak člověk „rozevřel velkou propast oddělující nás od předchozích dějin.“⁴

Patočka samotný ukazuje v úvodu své kacířské eseje na jasnou známku úpadku Evropy. Modernímu člověku již totiž nezáleží na péči o duši. To je myšleno tím špatným uchopením dějin. Člověk je uvržen do světa každodennosti, ve kterém zažívá opakované materiální uspokojování, při němž se neustále vzdaluje od vlastního uchopení sebe sama. Tento problém je jedním z těch prvních filosofických problémů. S problémem mezi materiálním a tím pravým světem jsme se mohli setkat již u Sókrata či Herákleita. „Herákleitos,

³ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 90.

⁴ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*. In: CHVATÍK, Ivan, ed. *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Praha: Filosofia, 2009, s. 358.

pohněvaný tím, že jeho obec hubí ty nejlepší, kteří mohou provést ono povznesení z úpadku proti každodennosti.⁵

Podle Patočky to byl Platón, který definoval klíč k vystoupení z tohoto úpadku skrze svoji filosofii. „Filosofie se může ve své vlastní životní úloze, být neextatickým protipólem a vlastním vyřešením problému, který klade každodennost věnovat bez ohledu na strukturu společnosti.“⁶ Člověk dvacátého století se však nechce vracet k tomuto odkazu. Dochází k poklesu člověka zpět na úroveň biologickou.

Takže jakýkoliv úpadek společnosti je, jak jsme si již řekli, způsoben špatným pochopením dějin, dějinné tradice. Z tohoto úpadku vyplývá jako hlavní problém opomíjení péče o duši. Té pravé cesty člověka, nastíněné již prostřednictvím antické filosofie. Toto opomíjení způsobuje ztrátu cesty a zakotvení v klamném světě každodennosti, kde se člověk vzdaluje opětovnému nalezení péče o duši tím, že je zahlcen nekonečnými možnostmi materiálního uspokojování. Takovýto úpadek Patočka vidí na společnosti dvacátého století.

Avšak problém řešení úpadku je pro Patočku mnohem citlivější a problematictější než se zdá. Pokud chceme provádět reflexe úpadku Evropy, tak nemůžeme pracovat u Patočkova rozboru vedeného v 5. kacířské eseji ani s „duchovní situací doby, ani s otázkou správného chodu společnosti.“⁷ Žádný z těchto filosofických konceptů již nemá smysl. Problém úpadku nemůžeme spojovat s problémem společnosti. Úpadek je podle Patočky jev, který je zapříčiněn každým z nás, naší vlastní cestou. Podle Dodda: „Musí být úpadek posuzován z hlediska standardu života, který se má vztahovat sám k sobě, k vhledu do své vlastní pravdy.“⁸ Pokud osočujeme ostatní z dějinného úpadku naší Evropy, tak je to chyba. Dějinnost, to jak dějiny plynou a mění se, je výkon

⁵ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 90.

⁶ Tamtéž, s. 91.

⁷ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 358.

⁸ Tamtéž, 358.

každého z nás. Jádru věci tkví v tom, že „skutečným cílem je přiznat se k dějinám.“⁹

Úpadek Evropy, tak jak ho vidí Patočka, je podle něj zapříčiněn špatným vztahem člověka k ostatním a hlavně k sobě samému. Jaký je ale správný postup. Jak má člověk tohoto prozření dosáhnout? Co to vlastně znamená přiznat se k dějinám? Jak takového cíle dosáhnout? Na tyto a další otázky, se Patočka snaží nalézt odpověď ve svém pátém eseji.

Jak jsme si již řekli v úvodu pro Patočku je jasným problémem dnešního člověka jeho opomíjení sebe sama, své duše a tím i odmítání dějinné tradice. Poukazuje zde na zásadní myšlenkový posun člověka od Řecka přes novověk až do dnešního dvacátého století. Řecko otevřelo světu dějiny. Patočka vidí základ řešení tohoto problému právě v antické filosofii. Zejména pak ve filosofické teorii transcendence. „Transcendentnost je zdůrazněna nemožností světa dosáhnout k božstvu a božstva myslet na svět – tato transcendence je výrazem onoho „duchovního“ překonání každodennosti.“¹⁰

To bude pro Patočku prvotní klíč k řešení situace dnešní doby. Jak se vlastně vyvíjela filosofická tradice od té antické po středověkou, novověk až do dnešní doby. Co se změnilo, že člověk už není schopen uchopit odkaz této antické filozofie.

Patočka tedy v první řadě bude rozebírat dějinný vývoj péče o duši, který je pro něj klíčem k pochopení jádra evropské tradice. Ukazuje, co se změnilo v myšlení jednotlivce. Důležité pro Patočku tedy je si nastítnit myšlenkové pochody člověka, člověka, který se změnil. Pokládá otázku, jak se vyvíjela péče o duši. A proč se vlastně člověk dvacátého století změnil tak jak se změnil. Jakým způsobem a proč se odpoutal od odkazu antické filosofie, která rozvrhla svým úsilím určitou metodiku toho, jak se má člověk chovat. Proč je mu nyní

⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 103.

¹⁰ Tamtéž, s. 91.

milejší nechat se strhávat proudem vědy a být pohlcen v materiálním světě uspokojení.

Předtím však, než si ukážeme rozbor dějinného vývoje péče o duši, je pro Patočku důležité si ukázat na hrozby, které souvisí s tímto „odcizením člověka“. Aby bylo jasně vidět, co nás čeká, pokud nezměníme sebe sama a budeme pokračovat v nastoleném trendu moderní vědy.

1.1 Odcizení člověka

V úvodu své páté kacírské eseje Patočka jasně tvrdí, že „průmyslová revoluce smetla definitivně jiné, starší pokusy, produkovat svůj život bez pomoci vědy a techniky.“¹¹ Čili otázkou zde pro něj není jak se vypořádat s vládou vědotechnické moci, ale jak v ní správně žít. Tento revoluční skok vědy již nelze zastavit. Avšak my, jakožto svobodné bytosti, se v něm můžeme naučit žít. Žít tak, aby věda nebyla nástrojem pro naše uspokojení. Abychom svou pravou podstatu hledaly mimo tento svět vědy. Nyní se člověk vzhledem k dějinám podle Patočky chová tak, že si přivlastňuje z dějin pouze ty vědomosti, které mu dopomáhají k jeho vlastnímu materiálnímu uspokojení. Čili čerpá zejména z revolučního 18. a potažmo 19. století, které započalo onu novou éru vědy a techniky.

Obrátil se zády k matce přírodě a začal ji vnímat jako prostředek pro dosažení pohodlného života. Patočka navazuje na Husserlovu krizi moderní vědy, kdy říká, že pro člověka se vytratil rozdíl mezi smyslem a účelem. Člověka již nezajímá jak, ale k čemu?! To má, jak jsme si již řekli, na svědomí

¹¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 84.

odvrácení se od antické filosofie, od klasické metafyziky vystavěné Platónem. Jak říká Chvatík v knize Dějinnost, nadcivilizace a modernita: „Po zhroucení metafyziky se pozitivistické vědě a z ní vyrůstající technice podařilo tak dalekosáhle odkrýt jsoucno, že se tímto odkrytím zakrylo porozumění bytí.“¹² Pozitivismus vychází z daných a ověřitelných faktů a je kriticky postaven vůči metafyzice, ontologii. Tato věda je rozhodně jedním z důsledků tohoto dějinného posunu člověka.

Jan Patočka sám kritizuje myšlenky pozitivismu a varuje, že přirozený svět, myšleno příroda, přírodní bohatství, není něčím, co je naše, co můžeme a máme ovládnout. Kritizuje například i fyzikalismus. Vědu, která upřednostňuje přírodu jako souhrn nutných, kauzálních pravidel, bez kterých není možná jakákoliv predikce. „Vytvořená příroda, zbavená každé zvláštnosti a nahodilosti, se pro člověka stává „skutečným“ světem, zatímco přirozený svět se stává nižším subjektivním obrazem.“¹³

A pokud takto přírodě vezmeme její tvář a veškerou její funkci, bude to mít pro člověka podle Patočky drtivé následky. „Mohutný růst průmyslové civilizace, zdá se být tendencí, kterou nedovedou zadržet žádné vnější ani vnitřní hrozby.“¹⁴ Vnějšími hrozbami Patočka myslí postupné vyčerpávání přírodních zdrojů v důsledku nezastavitelného hospodářského růstu.

Odkazuje na Římský klub¹⁵, organizaci, která byla založena skotským vědcem Alexandrem Kingem. Tato společnost založená roku 1968, je známou organizací, která upozorňuje na tuto globální hrozbu. A to je podle Patočky hlavní, jak on tomu říká, „vedlejší“ hrozba tohoto světa. Spolu s touto narůstající poptávkou po přírodních zdrojích jakéhokoliv druhu, je projevem špatného chování k přírodě podle Patočky i narůstající počet přírodních katastrof jako jsou zemětřesení, tornáda apod.

¹² CHVATÍK, Ivan. *Zodpovědnost „otřesených“*, s. 160.

¹³ PATOČKA, Jan. PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace., s. 75.

¹⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 84.

¹⁵ Tamtéž, s. 84.

Vyzdvihuje i stupňující se znečišťování přírody či kácení deštných pralesů a tak postupnou ztrátu naší fotosyntézy. Avšak Patočka sám říká, že ani tato „alarmující hlediska, nevyvolala v dnešní společnosti zásadní zájem, jehož by se racionalisté chtěli nadít.“¹⁶

Tou vnitřní hrozbou Patočka myslí samotné působení tohoto moderního vědeckotechnického období na myšlení jednotlivce. Díky stále novým vynálezům a novým postupům ve vědě a technice roste hospodářský růst rychleji a rychleji. Tento vědecký svět podle Patočky vyžaduje stále nové výkony, které předčí ty předchozí. Člověk je stržen touto neustále rostoucí tendencí hospodářského růstu. Je zcela pohlcen vidinou neustálého pokroku. Jak říká Patočka, nikdy v dějinách nebylo vybudováno takové „sociální dílo“¹⁷, nikdy neměl svět větší zásobu všeho materiálního bohatství.

Avšak tento trend neustálého shromažďování přírodních zdrojů, se podle Patočky jen tak nezastaví. A to z důvodu vědeckotechnické vlády a jejího neustálého pokroku. Svět po vědecké stránce roste tak rychle, že člověk musí neustále zvyšovat výkon. Tento vědecký ráz společnosti, která ke svému chodu potřebuje právě člověka, který ji dopomáhá k materiálnímu uspokojení, je jasnou vnitřní hrozbou, se kterou se i přes nesčetné reflexe na její nebezpečí, podle Patočky, máme problém vypořádat. „Optimismus trendu, živelný a nezkrotný, zdá se být silnější, než každá námitka, kterou dění samo dovede vzbudit.“¹⁸

Optimismus trendu¹⁹ je něčím, co nedokážou zastavit ani vnější ani vnitřní hrozby, které jsou zřetelné a mimo jakoukoliv pochybnost, jak Patočka říká. Tento vědeckotechnický trend, který jsme si sami vytvořili, nás podle Patočky naprosto ovládl. Moderní svět začlenil člověka do svých výpočtů a z přírody udělal propočitatelnou pohyblivou zásobárnu energie, která pomalu, již od

¹⁶ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 84.

¹⁷ Tamtéž, 85.

¹⁸ Tamtéž, 85.

¹⁹ Tamtéž, 85.

konce devatenáctého století, začíná vřít a vybuchovat. „Tváří v tvář v tomto fenoménu jsme nakloněni zapomenout na celou dimenzi boje o sebe sama, na odpovědnost i útěk, a nechat se strhnout do nové otevřené dimenze.“²⁰

Tato nově otevřená dimenze, která se stále rozšiřuje díky rychlému růstu vědy a techniky, nám dává podle Patočky neomezené množství možností jak se uplatnit a uspokojit v materiálním světě. Člověk se, jak jsme si již řekli, přestal ptát co vlastně všechno je a stačí mu odpověď na otázku k čemu to použít. Věda, kterou sám vytvořil, ho ponechala v otěžích materiálního světa.

Ľubica Učník ve své práci interpretuje Patočkovu vizi vědy. Tvrdí, že, jediná funkce přírody je nyní kalkulace jsoucna, vše, co leží za jsoucnem, není důležité a svět je tak poznatelný jen z hlediska věcného. Jinak řečeno hlavním cílem naší novodobé technické civilizace není žádné poznání, ideálem nejvyššího dobra se stal útok na přírodu. Všechny věci, všechny jsoucna světa musí být možné zařadit, propočítat, zpracovat a využít. To je to, na čem dnes záleží. Člověk již nemá smysluplné cíle, jako tomu bylo v době Řecka, Říma či v době osvícenství. Jsme již „jen silou mezi jinými silami, čekající na povel k dalšímu útoku na světové zdroje.“²¹

Jak praví Učník, člověk již nemá smysluplné cíle. To je i Patočkova pozice. Avšak podle jeho úvah se lze k těmto smysluplným cílům opět navrátit. Otázkou však je, jak jich v této složité době průmyslové civilizace docílit. Patočka se, jak jsme si již několikrát řekli, ptá po příčině toho, proč člověk zapomněl na své vlastní já. Proč je mu lhostejné toto dějinné jádro světa, které tvoří podle něj ten pravý smysl světa a poskytuje nám ty pravé hodnoty.

Podle Patočky existují na jedné straně věci. Věci jsou něčím, co se vždy jeví pouze z jedné perspektivy a tím se mohou mylně slučovat s věcmi jinými. Na druhé straně je zde člověk. Avšak to, že se odcizil člověk, že se „jeví jinak“, není možné takto redukovat. „Má-li se sobě jevit jinak, musí se sobě odcizit a

²⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 86.

²¹ UČNÍK, Lubica. *Jan Patočka o technické moci a oběti*. In: CHVATÍK, Ivan, ed. *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Praha: Filosofia, 2009., s. 345.

toto odcizování musí náležet k němu, být založeno v jeho vlastním způsobu jak být.“²²

Toto odcizování je podle Patočky zapříčiněno aktem našeho vlastního já, který způsobuje odmítání naší pravé identity. Je to určitý zvláštní akt našeho já, který úzce souvisí s problémem hledání pravé identity, která nás vyvede z otěží vědy. Je to akt, kterým se svévolně zbavuje vlastní pravé identity. Pravé identity ve smyslu žít svůj život. To je důvod proč radši budeme „otroky“ moderní vědeckotechnické moci, která mámi naše smysly tím, že nám nabízí nekonečné možnosti uspokojení v materiálním světě. Odmítnout toto odcizování, tento akt, znamená pro Patočku žít ten pravý život.

1.2 Autenticita – neautenticita a sákrálno - profánno

Žít svůj pravý život pro Patočku znamená žít autenticky. Nelze se zde nezmínit v této souvislosti o pojetí autenticity a neautenticity u jednoho z nejvýznamnějších filosofů, s německým myslitelem, žákem E. Husserla Martinem Heideggerem. Patočka, stejně jako Heidegger, vidí rozdíl mezi autenticitou a neautenticitou v přijetí a nepřijetí vlastních dějin. Zde Patočka odpovídá na otázku, kterou jsme si stanovili na začátku. Čili na to, jak se přiznat k dějinám. Přijetí dějin podle něho znamená autenticky žít v pravdě. Nebrat každodennost, práci jako náhražku pravdy. Autenticky žít v pravdě znamená nezastávat danou „rolí“ v životě. To znamená, že se člověk nemůže spokojit s pouhým životem v každodennosti. Člověk nemůže být v samozřejmosti mimolidských jsoucen, musí svůj život konat, nést.“²³ To také pro něj znamená,

²² PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 86.

²³ Tamtéž, s. 84.

že si musí přiznat, že neexistuje žádný jiný svět než ten dějinný, ten, do kterého jsme se narodili. Který tady byl již před námi. Do kterého jsme vrženi. A uvědomit si, že věda nedokáže vysvětlit tento pravý dějinný svět.

Máme zde tedy distinkci mezi autentickým a neautentickým životem člověka. Čili distinkci mezi tím, zda svůj život budeme opravdu žít, či se budeme unášet a odcizovat se svému pravému životu. Úzce s tímto rozdělením souvisí i rozdíl mezi světem každodenního života a světem výjimečným neboli sakrálním.

Profánní svět neboli svět každodennosti. To je svět, do kterého člověk uprchl, aby se schoval před vlastní zodpovědností. To je svět, ve kterém je člověku poskytnuto žít ten neautentický život. Zároveň je to však svět, ve kterém člověk žít musí. Nelze se z něj vymanit. Existence v tomto světě, který mu poskytuje „žití“ a to v podobě všeho materiálního uspokojení, mu vyhovuje. „V každodennosti je samotnému horizontu smysluplnosti propůjčena úplnost a trvalost, místo a tvář.“²⁴

Každodennost má ve světě svůj určitý protiklad. Je jím sakrální složka, kterou Patočka nazývá ve svých textech i složkou orgiastickou, či hlouběji démoničnem. Označení démonično Patočka nepoužívá nadarmo. Je to vlastně označení pro nejvyšší stupeň posvátna. Orgiastická složka má schopnost „přerušovat cyklus každodenního života, odhazovat břemeno starosti o zítřek.“²⁵

Ono démonično Patočka porovnává právě se světem každodennosti. Tak, aby byla vidět jeho podstata co nejlépe. Řekli jsme si již, že démonično má schopnost vymanit nás z každodenního života. Není to však úplně jednoduché. „Démonično totiž také ulehčuje, ale ne útekem od zodpovědnosti, nýbrž odkrytím té dimenze v životě, kde jsme strženi něčím silnějším, než je naše zodpovědnost.“²⁶ Na rozdíl od ulehčování ve smyslu útěku do každodennosti, je zde něco jiného. Podle Patočky je to něco nového, co nás překvapí, co nám

²⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 86.

²⁵ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 359.

²⁶ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 87.

otevře nový horizont, kde si uvědomíme, že existuje něco, co nám bylo skryto. Tato nová skutečnost je však něčím, díky čemuž jsme „nakloněni zapomenout na celou dimenzi boje o sebe sama, na odpovědnost i útěk.“²⁷ To je právě ono označení démonično. Ve smyslu toho, že nás může osvobodit, ale zároveň nás může uvrhnout do temna. Mimo hranice naší duše. „Aniž se sebezapomenutě zhroutíme do oblasti temna jakkoli lákavého.“²⁸

Jak hodnotí Chvatík, Patočka poukazuje na dvojznačnost této sakrální složky. „Ve svém překračování pouhé úživy je sice vzmachem, ale ve svém propadání démoničnu je úpadkem.“²⁹ Existují zde tedy dvě dimenze. Každodenní a sakrální. Jak docílit toho, aby člověk žil autentický život, jak správně uchopit toto sakrální? Jak ho správně plnit? To Patočka líčí jasně a zřetelně. „Musí být uvedeno k odpovědnosti jiným způsobem než útěk, nemůže být prostě přemoženo.“³⁰

To je pro Patočku ten pravý klíč k osvobození se od světa věcí, kvůli kterým se ztrácíme a oddalujeme od sebe sama. Povznést se z úpadku znamená správně uchopit tuto dimenzi sakrální. Je to motor, který nás nastartuje uchopit náš život. „Člověk vystupuje z mýtu. Poznává, že existuje i jiný svět než pouze svět práce a orgie. Touto novou možností je svobodný život v obci – polis.“³¹ Proto, abychom se však mohli od světa práce a orgie odpoutat, je potřeba v něm žít. To je myšleno tím nezastáváním dané role, jak jsme si již řekli. Od světa každodennosti se nelze odpoutat. Svou roli v tomto světě každodennosti zastávat musíme. Ale pro správný svobodný život tato role nestačí a jedině na poli každodennosti je možné tohoto života dosáhnout. I když je obtížné tuto sakrální složku zkrotit.

Patočka se snaží říci, že je vlastně velmi problematičké soustředit se na to důležité, na naší zodpovědnost starání se o sebe, pokud jsme vytrženi něčím

²⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 87.

²⁸ Tamtéž, s. 90.

²⁹ CHVATÍK, Ivan. *Zodpovědnost „otřesených“*, s. 153.

³⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 87.

³¹ CHVATÍK, Ivan. *Zodpovědnost „otřesených“*, s. 154.

takto duchovně silným. Přirovnává to k platónské vášni. U Platona mají všechny tři složky duše rozum, vznětlivost a žádostivost svou nezastupitelnou roli, ale zároveň musí být v určitém poměrném stavu vůči sobě. S posvátnem – démoničnem, jak ho vidí Patočka, je to podobné.

Osvobodit se takovýmto způsobem od každodenního obstarávání, je pro Patočku vlastně filozofií duše. Tato filozofie započala již v antickém Řecku a byla dále rozvíjena celou filozofickou tradicí. To je to, na co bychom měli navazovat. Uvědomit si svou nezastupitelnou roli v dějinách, díky které jsme schopni žít ten pravý autentický život.

V závěru předchozího paragrafu jsme si řekli, že Patočka vidí autentický život jako filozofii duše. Péče o duši, to je aktivita, která je filozofy propírána již od samotných počátků filozofování. Duše je místem, kde se člověku ukazují věci, místem, kde se člověku může ukázat jeho vlastní obraz. Kde se může dobrat jedinečné a nezastupitelné pravdy o tom, kým je.

Tím, že autenticitu takto označuje a zařazuje ji do rámce dějinné tradice, sleduje její vývoj, viz *Péče o duši*,³² se Patočka zásadně liší právě od Martina Heideggera, který ve svých pracích vidí autenticitu jako velice problematickou. „Ta leží za Heideggerovou velkou snahou osvobodit ontologický problém pobytu.“³³ „Heidegger totiž jako by neviděl orgiasticko-sakrální dimenzi lidského života. Patočka vidí, že právě tam, kde se začne tematizovat její dvojznačnost, začínají dějiny.“³⁴

Patočka vidí autenticitu jako určitý, již člověku předem daný, úkol, který může splnit. Není to za hranicemi našeho poznání, v samotných kořenech metafyzické tradice jako vidíme u Heideggera. Pramenem autentického života je vlastní odpovědnost a k ní správně přimknutá sakrální dimenze lidského života.

Proto, abychom se mohli dostat k otěží odpovědnosti. Začali žít autentický život. Je tedy potřeba prožívat svou každodennost, ve které propuká

³² PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1999.

³³ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 360.

³⁴ CHVATÍK, Ivan. *Zodpovědnost „otřesených“*, s. 153.

zápas mezi sakrálním a profánním světem. Tento střet umožňuje odkrýt odpovědnosti cestu k tomu, aby mohla nahlédnout za hranice lidské každodennosti, otrást světem nutnosti. Doddem řečeno: „Můžu formulovat svůj smysl péče o duši jen tehdy, pokud vstoupím na poli každodennosti, již zmítané démoničném, které prověřilo, že smysl světa není bez mimořádného.“³⁵

Tento střet je však velice obtížný. Podle Dodda je zapotřebí si uvědomit, že démonično je něco naprosto odlišného od dimenze každodennosti. „Zde není drama mezi dvěma existenciálními modalitami.“³⁶ Démonično je něčím zcela jiným. I když jsem v každodennosti a je to něco, v čem musím žít, ale zároveň zde nalézt pravou podstatu věcí, jít k sobě samému, za předpoklady, tak jsem to stále já. Já za jakýchkoliv okolností. Ale pokud se na scénu dostane démonično, tak má schopnost vytrhnout nás od sebe samých. Existuje v každém z nás a boj o náš svobodný život umí velice zkomplikovat. Nelze ho zničit, ani si ho zcela podrobit a neustále podlamuje naši snahu uchopit odpovědnost. Pro Patočku je vzhledem ke konstituování člověka, vzhledem k tomu jak se vyvinulo myšlení člověka přemožené démoničnem ve války, toto velkým problémem.

Patočka zde představil určitou nápovědu, jak se vymanit z úpadku. Avšak sám si je vědom obtížností tohoto úkolu. Ve dvacátém století se totiž člověku tento vzmach nepodařilo správně uskutečnit. Odpovědnost je přemožena démoničnem. Démonično je něco, co k nám bytostně patří. Ani náboženství nedokázalo přimknout démonično k odpovědnosti. „Náboženství nemá v otázce lidského bytí ten zásadní význam, který má ontologická zkušenost filozofie. Může se ukazovat, že náboženství podléhá na čas zatmění, dokud jeho problémy nejsou vyřešeny filosoficky.“³⁷ Podle Dodda vlastně tak náboženství živilo jádro neodpovědnosti v odpovědnosti.

Otázka odpovědnosti je pro Patočku ten nejpálčivější problém v dějinách, který stále není vyřešen. Problém, který vyústil až v okolnosti, které ho vedli

³⁵ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 361.

³⁶ Tamtéž, 361.

³⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 89.

k označení dvacátého století jako století válek. Podle Dodda je důležité, že „nemůžeme zcela pochopit, co je odpovědnost a s tím i co nám slibuje péče o duši, jestliže neuchopíme správný význam démonična – neidentifikace.“³⁸

1.3 Dějinný vývoj péče o duši

Správně uchopit význam démonična je pro Patočku samotného velice složité. Jak víme, snaží se přijít na to, co člověk dvacátého století udělal špatně, že zapříčinil takovou ohromnou zkázu. Že se nechal přemoci oním démoničnem, které si měl k sobě přimknout. Co ho odvrátilo od toho antického odkazu. Od toho klíče nastoleného Platónem. Ukazuje na zásadní rozdíl oproti antice a křesťanství. Jak ukazuje na Platónovi, vypořádání se se sakrálním – nesakrálním je výkonem rozumu každého z nás. Duše má díky schopnosti oddělit transcendentální (pravé jsoucno) od jsoucna našeho každodenního (stálého bytí), otevřenou cestu k odpovídání na zásadní vnitřní otázky a problémy, které ji tíží a které jsou podstatou našeho bytí (ontologické tradice filozofie).

Platón tedy započal onu cestu filozofické teorie, která má ukázat proč „musí být zároveň péčí o duši, ontologií a theologií, a to vše v péči o stát.“³⁹ Platónova jeskyně ukázala obrat člověka, který se snažil vymanit z mystéria k zodpovědnosti – ke světlu. Odpovědnost si vlastně podrobuje sakrálně ve snaze ukázat mu, že jeho cesta musí směřovat k Dobru jako k jedinému možnému cíli našeho bytí. Platónova jeskyně je vnitřním dialogem mezi naší zodpovědností a sakrálnem. Tento akt ke směřování k Dobru je úzce spojen s nejpodstatnější činností člověka = s péčí o duši.

³⁸ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 361.

³⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 89.

Problém tohoto pojetí nastává ve středověku v éře křesťanství, kdy zde sice přetrvává myšlenka toho, že odpovědnost zde je něco, co vede k Dobru, avšak Dobro je něco, co je nedosažitelné, nemožné. Dobro je zde zastoupeno tzv. nejvyšším jsoucnem. Člověk zklamává ve vnitřní snaze nahlédnout Dobro. U Platóna jen já sám mohu přijmout odpovědnost za svůj život a za vyrovnání se se smrtí. U nejvyššího jsoucna = u boha, však zklamávám v jeho nedosažitelné, neopětované lásce, jsem vinen, vinen u boha a sám jsem ztracen ve vlastní snaze ukázat se, vyjevit se mu (v mém vnitřním já). Jeho podstatu nebudu moci nikdy nahlédnout.

V křesťanské éře se změnil obsah duše člověka, duše je zde něčím, co je odpovědné věčně a neodvolatelně. Duše jako vlastní život, který se musí každodenně vypořádávat s vědomím hříchů, snaží se spasit a vidí obrovskou propast mezi sebou a bohem. Duše jako jediná ze všech jsoucen neustále bojuje se svými hříchy a hledí kupředu jako k nedostižnu. Cítí odpovědnost z bytí v přítomnosti. Nemůže se ztotožnit s ničím předem daným.

Tento odklon od tradičního pojetí duše u Platóna nastal podle Patočky počátkem imperiální římské říše. Toto údobí je zdrojem změny lidské duše, která se změnila ze svobodné, dobro nahlížející, na něco, co bojuje o spasení, kterého nemůže nikdy dosáhnout.

Toto byl podle Patočky první záchvěv uvědomování si úpadku. Počátek římského impéria se dá převést na éru přicházející po středověké. Novověk. Revoluční Evropa, která úpadek po „době ticha“ (středověk), prohloubila několikanásobně a jakoby symbolicky navázala na imperiální římskou říši, která skončila nezdarem. Avšak není tomu tak, „že by péče o duši již neměla žádný smysl; je to naopak její prohloubení, i když prohloubení propastné.“⁴⁰

Patočka vidí důsledky této novověké éry nikoliv ve vnitřních problémech společnosti, změna z otroka na dělníka apod., nýbrž na vnějších. Výbuch potenciálu západoevropského bloku, snaha expandovat, rozšířit se po světě,

⁴⁰ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 364.

rozvíjení společenské i politické struktury. Tyto expanzní snahy mají podle Patočkou často zmiňovaného Tocquevillova⁴¹ vést k demokratické rovnosti všech. Odkud toto směřování ovšem vede?

Středověk převzal římský systém hierarchie založený na dělbě práce, církev zde byla nástrojem k překonávání každodennosti a operováním s myšlením lidí souvisejícím se sakrálním. Právě tento systém dělby práce ve státě se postupně přetransformoval v ideu, že člověk není na světě pouze proto, aby pracoval, nýbrž že si může materiální svět přetvořit k obrazu svému. Proto se pomalu rozebíhá éra objevitelských výprav, kolonizačních snah dosáhnout co největšího bohatství, k vývoji co nejlepších technik k využití bohatství přírody, které následně vedly až ke vzniku racionalismu.

Racionalismus novodobý, tak, jak ho známe, se musel vypořádat jak s Platonem, tak se středověkou teologií, která sama, avšak na první pohled to nemuselo být zřejmé, přebrala antické pojetí díky Augustinovy, Akvinskému apod., Křesťanská kultura vlastně „nadpřirozené chápe jako naplnění přirozeného.“⁴² U novodobého racionalismu příroda ztrácí existenční formu. Podstatný je jen vztah k bohu. Příroda vnímána jako objekt.⁴³ Člověk vidí přírodu s odstupem svého vlastního nahlížení a hledá v ní svou pozici, svobodu (rozmach ve 14. – 17. století). Díky křesťanskému odtržení praktického života od života teoretického dochází k myšlence, že je potřeba vytvořit účinné vědění.

Postupně dochází k sociální transformaci ze šlechty po masu. Tento vývoj vedl k rozvoji praktické moderní výroby. Dochází k sekularizaci církví, umírnění papežství. Posléze se naprosto odprošťují od křesťanství. Zbavují se individualizace a morálních hodnot a společnost se stává absolutně vnějškovou, umělou a precizní v oblasti přírody, vlastně nezastavitelnou = průmyslová revoluce.

⁴¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 96.

⁴² Tamtéž, s. 97.

⁴³ Tamtéž, s. 97.

To, co v křesťanství bylo hlavním cílem, čili sjednotit lidi pod nějakou společnou ideou, zde v novověku stále je, ale pozbývá to duchovního smyslu. Novověká společnost ovlivněna osobnostmi tehdejší doby, jako Baconem či René Descartem, je sjednocena ideou více než povrchní. Ideou, kde vědění je moc. „Favorizován je výsledek před obsahem, ovládnutí před pochopením.“⁴⁴ Člověk moderní doby je strhnut tímto nastoleným proudem a není schopný se vrátit zpět k duchovním hodnotám. Namísto toho pravého filozofického učení nastoleného antickým Řeckem, je zde vybudován racionalistický duch světa vedený masovou výrobou a zotročováním přírody pro vlastní prospěch.

Důsledky vytrácení duchovna, nejvíce patrné na přelomu 19. a 20. století, byly vnímány různými filozofy a mysliteli jinak. Patočka například odmítá postoj velkého českého myslitele a pozitivisty T. G. Masaryka. Masaryk tvrdí, že ztrátou víry člověk upadá do naprosté absurdity života. Do nicoty, ze které není úniku a vytrácí se veškerý smysl pro život. Navazuje tak na mnohé „nihilisticky laděné“ filozofy jako Hume, ale zejména Nietzsche. Který vidí počátky nihilismu u Platóna a výstavbě „onoho světa.“ Tento svět byl nadhodnocovaný, a když lidé ztratili jeho jistotu, tak se ocitli na prahu naprosté prázdnoty.

Patočka staví proti Masarykově tezi Husserlovu. Podle něj Masaryk špatně pochopil subjektivistickou teorii. Podle Patočky vede ke krizi právě empirismus, který se opírá o objektivní vědění moderní přírodovědy. Odmítá pozitivismus a jeho metody. Podle něj, důležitější než jakákoliv přírodní věda, by pro člověka měla být jeho odpovědnost, jeho morální hodnoty. Patočka však samozřejmě uznává Masaryka za jeho nezpochybnitelné zásluhy ve výstavbě našeho státu, a to jak na poli politickém, tak na tom myslitelském.

Avšak odmítá jeho postoj radikální vědy jako správné cesty dalšího dějinného vývoje. Navazoval tak vskutku na svého učitele Edmunda Husserla, který viděl v krizi moderního člověka jiný důsledek nežli Masaryk. Je to

⁴⁴ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia)., s. 177.

objektivizace vědy. Jak jsme si již řekli, z vědy se stává nástroj, prostředek. Neslouží již k nahlédnutí smyslu.

Masaryk věřil v absolutní společenský úpadek, který je zapříčinený ztrátou víry, která ústí ve ztrátu smyslu života, ve války. Podle Masaryka tedy člověk, který ztratil víru v boha, jakoby ztratil absolutně svůj vlastní smysl. Podle Patočky je však důležité si aspoň relativní smysl, či víru v něj zachovat. Jedině tak jsme schopní odolávat tomuto děsivému období válek a nesmyslných a chamtivých okovů moderní vědy, kterou tak ostře odmítá.

2. MODERNÍ ČLOVĚK – CESTA K VÁLKÁM

Ukázali jsme si, jak se podle Patočky vyvíjel člověk a jeho odpovědnost, péče o duši skrz jednotlivá historická období. Novověk podle Patočky dovršil odklon od antické tradice, ve které Platón ukázal určitý klíč či náповědu k tomu, jak žít svobodně svůj život. Patočka se snažil ukázat, jak je možné se navrátit zpět. Vymanit se z úpadku. To lze podle něj jedině tak, že začneme žít autenticky. To znamená správně uchopit dimenzi sakrálna, která má schopnost ukázat nám cestu k zodpovědnému životu. Je to určitá nová zkušenost, která nám náhle ukáže, že existuje i něco jiného než každodenní svět. Má moc nám ukázat, že nestačí pouze zastávat svou roli v každodenním životě, že je zde i něco vyššího. Avšak dvacáté století je Patočkou vnímáno jako vrchol úpadku. „Poznání vytváří koncept vševládnoucí síly a mobilizuje skutečnost k uvolňování sil, k vládě Síly, která se uskutečňuje skrze konflikty planetárního rázu.“⁴⁵

Člověk je strhnut nadvládou každodennosti. Tato nadvláda „vede k zintenzivnění démonického puzení k výjimce, a tím i k násilí.“⁴⁶ Devatenácté a dvacáté století znamená zásadní odklon od dosavadní dějinné tradice. Snahu o odpoutání života z kleští vědy již lidstvo nadobro vzdalo. Síla průmyslové revoluce jakoby nechala zapomenout celé dosavadní dějinné tradici. Člověk uchopil svět do vlastních rukou a má moc podrobit si přírodu a využít jí ke svému vlastnímu prospěchu.⁴⁷ Dodd dodává, že zde, na vrcholu úpadku společnosti, každodennost vypustila démonično z řetězů a ustanovila mu

⁴⁵ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 103.

⁴⁶ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 356.

⁴⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 103.

důležitou roli ve světě. „A to ve formě návyku na konflikt jakožto prvořadě společenský fenomén.“⁴⁸

2.1 Vymezení dvacátého století od zbytku dějin

První světová válka přišla z ničeho a vyvolala ohromný šok. Lidé se jí snažili pochopit a interpretovat. Snažili se pochopit něco, co sami vyvolali a nesou na svých zádech, avšak je to něco, co nedokáží sami vysvětlit. Podle Jamese Dodda lidé počátku dvacátého století nedokáží vysvětlit dějinný pohyb určený takovým násilím a válkami. A to proto, že toto násilí se stalo fundamentálním vyjádření jejich bytí.⁴⁹ Toto násilí dostalo, jak jsme si již řekli v předchozím odstavci, důležitou roli ve světě. Člověk zjistil, že násilí je nejjednodušším projevem síly. A člověk tyto síly chce uvolňovat. Toto násilí = války jsou podle Patočky pro člověka dvacátého století cesta k dosažení materiálního uspokojení.

Pojem války je společností vnímán podle Patočky jinak, než se zdá. „Pohlížejí na válku z hlediska míru, dne a života.“⁵⁰ Válka je nástrojem člověka, který mu dopomáhá v jeho chodu dějinami. Avšak „Den dvacátého století“, je dnem, který se soustředí pouze na materiální život, na výživu a uspokojení a to je pro něj nejvyšším dobrem. To, co bylo v historii vnímáno pod pojmem den, čili duchovní naplnění života, světlo, znamenalo hlavní, pravou podstatu bytí. Nyní, v údobí temna, je tímto dnem myšlen únik do každodennosti a naplnění života materiálním. Tak se člověk dvacátého století vymežil. Toto je jeho smysl dějin.

Člověk neprahne po duchovním naplnění. Chce žít z toho materiálního. A ten, kdo má největší sílu a manifestuje ji, ten má v rámci světa každodennosti tu

⁴⁸ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 356.

⁴⁹ Tamtéž, s. 356.

⁵⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 102.

největší moc. To je touto moderní racionalitou. Projevovat se ve světě prostřednictvím válek, jakožto „největšího podniku průmyslové civilizace, produktu i nástroje totální mobilizace.“⁵¹

Patočka samozřejmě vidí v myšlence kladného vnímání válek, jako nutného zla sloužícího k zachování každodennosti, zásadní problém. Dvacáté století jakoby započalo vlastní dějiny a odklonilo se od dosavadní dějinné tradice. Myšlenky křesťanské a potažmo osvícenské, které hnaly kupředu válečníky, měly vesměs vždy pozitivní cíl. Patočka uvádí jejich, i když na první pohled možná neviděné, revoluční ideje. I když se dějinný vývoj stále oddaloval od antických myšlenek, vždy zde byl určitý pozitivní cíl. Tím pozitivním cílem bylo vždy společné přesvědčení určité skupiny lidí, až do konce národů, udělat něco jinak, něco změnit.

„Toto století je však doba noci, války a smrti.“⁵² V První světové válce již nešlo o takovéto revoluční cíle. Nešlo o to něco změnit. Člověk chtěl něco, co snadno uchopí, a proto se chopil akumulovaných sil přírody, které mu byli k dispozici a začal plenit svět ve snaze ho vymezit vůči stávající dějinné tradici. „Cíle dne – prezentovat válku jako stavební kámen lepší budoucnost – se však stávají nepochopitelnými.“⁵³

Důležitou myšlenkou této války bylo vymezit se vůči tradici završené devatenáctým stoletím. Pokud někdo chtěl pochopit dějinný vývoj společnosti, hledal určitou návaznost v dějinách. Jak člověk revolučního 18. a 19. století, přešel v člověka století dvacátého. Patočka se ptá právě potom, jak je možné, že dějiny dospěly do takového bodu. Hledá určité spojnice a vodítka. Sám ví, že hlavním důsledkem je, že se člověk přestal starat o dějiny. Tím i o péči o duši. Avšak podle Patočky jediné, co dokázal člověk tímto způsobem vyložit, byl vznik síly, která se manifestovala. Tento vznik lze jasně vysledovat do období

⁵¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 112.

⁵² Tamtéž, s. 105.

⁵³ UČNÍK, Lubica. *Jan Patočka o technické moci a oběti*, s. 348.

průmyslové revoluce, kdy síly přírody člověk svázal a začal je využívat pro svůj prospěch.

Každá válka má svou ideu, kterou prosazuje. Avšak tato válka se od všech předchozích, ať už mluvíme např. o té Napoleonské, liší. Liší se v tom, že ideou této války „bylo přesvědčení, že neexistuje nic jako objektivní smysl světa a věcí.“⁵⁴ Člověku dvacátého století nešlo o vznešené myšlenky. Dodd říká, že člověk prostě začal jinak chápat pojem hodnoty. Historie už pro něj přestala znamenat něco, co je tvořeno určitými hodnotami. Jsme to my, kdo tvoří historii. Hodnota, která tvoří svět je nyní síla. Jak říká Erazim Kohák: „Patočka vidí svět jako něco, co ztratilo svůj řád a vystoupilo ze světla. To, jak do něho zase vstoupit, aby ho mohla opět pohltit jednota a harmonie, sám nevidí jen v „přirozeném světě. Je třeba ho hledat hlouběji, za dobrem a zlem.“⁵⁵

Druhá světová válka byla lidem naopak až velmi zřejmá. Tato válka podle Patočky však neskončila a přetransformovala se v něco, co nám prozatím není úplně jasné, ale co se manifestuje v politice a nutí lidi k nesvobodě. (komunismus, studená válka). To však není předmětem těchto jeho úvah. Říká, že to byla válka první, která vtiskla dějinný ráz století dvacátému. Druhá válka byla pouhým důsledkem vypuštění síly z války předchozí. Podle Učnick tento dějinný ráz reprezentovaný vypouštěním síly pokračuje i do století jednadvacátého.⁵⁶

⁵⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 105.

⁵⁵ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. 2., rozš. a opr. vyd. Praha: Filosofia, 2010., s. 286.

⁵⁶ UČNÍK, Lubica. *Jan Patočka o technické moci a oběti*, s. 347.

2.2 Nositel revolučních hodnot

Takovýmto způsobem se tedy moderní člověk vymezil vůči „člověku historickému“. Vymezit se, ale znamenalo vzít si příklad z revolucí 18. i 19. století. Zároveň však začít od začátku. Nalézt nositele revolučních hodnot, který přivede Evropu k novým horizontům. Podle Patočky nejlépe tuto úlohu zvládlo Německo. Svým směřováním, vývojem a „organizační vůlí jeho hospodářských vůdců,“⁵⁷ splnili nejlépe předpoklady stát se první vědeckotechnickou velmocí Evropy a převrátit dosavadní politicko-mocenskou pozici zastávanou tehdy carským Ruskem.

Francie musela odstoupit z boje o nositele těchto hodnot. To ukázala válka Prusko-francouzská. Kde se Francie představila, jakožto špatně organizovaná a diplomaticky bezzubá. A válku si sama prohrála. Díky této prohře ztratila postavení na čele Evropy a Německo, povzbuzeno výhrou v této válce pomalu přebíralo její místo. Německo tuto revoluci uchopilo masově a disciplinovaně na úkor individualistických potřeb. Vystihlo podstatu revoluce, čili zvědečtění a svou tvrdou a kapitalistickou disciplínou, „přeměňovalo Evropu již dávno před válkou na energetický komplex.“⁵⁸

Německu se dařilo masově transformovat přírodu ve snaze uchopit svět do vlastních rukou. Díky tomuto obřímu koloběhu neustálé masové „výroby“ byly potlačeny přetrvávající duchovní hodnoty Německa z 19. století. Díky tomu bylo toto zvědečtění vůbec možné. Avšak jak si ukážeme, toto na první pohled dobře fungující soukolí nedokázalo fungovat dostatečně dlouho na to, aby mohlo svůj dokonale organizovaný vzor vtisknout i ostatním evropským zemím a zažehnout tak pravou jednotu, která by revoluci dostala i mimo hranice Německa.

⁵⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 107.

⁵⁸ Tamtéž, s. 107.

Masová technizace měla své trhliny, které se projevily právě v První světové válce. Německo se pasovalo (nejspíš správně) do role první evropské technické velmoci, nositele pozitivistického odkazu. Avšak s mocí přichází i zvýšené sebevědomí. Patočka udává důvody pádu Německa v První světové válce. Podle něj bylo Německo uchváčeno vidinou absolutního ovládnutí Západu. Přidáme-li k tomu fascinaci tradicí, nastává problém. Problém, který zapříčinil, že Západ, „nositel status quo,“⁵⁹ nebyl, díky svému racionálnějšímu a odměřenějšímu přístupu k válce, nikdy poražen.

2. 3 Frontová zkušenost

První světová válka podle Patočky ukázala odklon od pojetí přírody tak, jak ji představilo revoluční 17. století. Přírodní vědy se přetransformovaly z nástroje poznání, k manifestaci síly prostřednictvím zápasů mezi lidmi navzájem. „Člověk je v tomto dění pouhým relé.“⁶⁰ Síla se již neukazuje prostřednictvím duchovního poznání. Nachází si jednodušší manifestaci a to prostřednictvím válek.

A proč tyto nesmyslné boje na život a na smrt? Protože každý bojuje za to, „aby byly síly uvolněny a nebyly drženy nevhodně pod kontrolou neprogresivních „ekonomických“ struktur, které brání jejich zužitkování.“⁶¹ A zdá se, že jedině násilím se síla dokáže manifestovat natolik, aby bylo možné změnit chod světa. Je to nejjednodušší projev nashromážděné energie, která je schopna žít svět každodennosti. Dodd dodává, že i když se takovýto projev

⁵⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 108.

⁶⁰ Tamtéž, s. 109.

⁶¹ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 366.

síly z individuálního pohledu zdá nepochopitelný, „z globálního hlediska by snad tyto síly mohly být konstitutivní.“⁶² Jelikož teď už se podle Dodda jinak svět každodennosti ubírat nemůže. Každodennost nemá jinou možnost, nežli být udržována prostřednictvím síly.

Válka je nesmyslným aktem, který posílá lidi na smrt jen proto, aby se mohla projevit nashromážděná síla. Tyto síly připravené ničit posílají lidi na frontu. Avšak člověk poslaný na frontu se podle Dodda nachází v situaci, kdy válku vidí jako jediný možný motiv utváření sebe sama. Jelikož se od dob křesťanství přestalo mluvit o duchovním uchopení svého vlastního já.

Patočka se ptá, co s člověkem udělá fronta, jaký smysl má zápasit denně o prostý život a zdali stojí za to, obětovat svůj život za síly, které se snaží svět jen ničit. Fronta podle něj může odhalit jisté nové obzory, či dokonce dopomoci k pochopení pravé skutečnosti. Prožívání fronty je jistě psychicky zdrcující, avšak jak Patočka ukazuje inspirací od autorů Teilharda a Jüngera⁶³, má hluboko v sobě zakořeněno světlo. Fronta se podle něj projevuje ve dvou fázích. Má své dva nepostradatelné a konstitutivní kroky, které si navzájem odporují, ale paradoxně jeden bez druhého nemohou existovat.

První je samotné prožití fronty. Druhá bude samotná oběť. Aby voják čekající na smrt mohl zažít to pravé jádro fronty, musí zažít to bahno, smrt a šed' války, která na něj vrhá svou tvář. Člověk, který je poslán na frontu v první řadě ztrácí smysl života. Ptá se, proč musím válčit? Co já budu mít z toho, že zemřu? Má to vyšší cíl?

Vyšší cíl však ve všudypřítomné absurditě smrti nenalézá. Válka je pro něj něčím prázdným, zbaveným jakéhokoliv smyslu. Jaký má důvod umírat? Proč se svět z ničeho nic začal chovat sebedestruktivně? Člověk musí zákonitě vidět takovýto stav jako apokalypsu, věčnou tmu, z které není úniku. Avšak je to

⁶² DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 366.

⁶³ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 107-109.

ještě horší, „nesmyslnost dosavadního života a dosavadní války vede k osmyšlení nové války, války proti válce.“⁶⁴ Mír podle Patočky ve skutečnosti neexistuje. Je to jen mylná představa. Vláda síly není něčím, co se dá zastavit. Je to neustálý koloběh. „Mír se stává sám součástí války, lživou její etapou, která poráží protivníka bez výstřelu – tím, že se zpomaluje ve své mobilizaci, zatímco skutečný soupeř se udržuje ve střehu.“⁶⁵ To je tímto neustálým koloběhem. Válkou proti válce. „Není možno zbavit se války tomu, kdo se nezboví vlády míru, dne, života v té podobě, která vynechává smrt a zavírá před ní oči.“⁶⁶

Ani První světová válka vlastně nikdy neskončila. To, jak například Rusko chápe jednotlivce, jak politicky vystupuje, je ukázkou toho, že ať už je válka komukoliv nakloněna, mír existuje jen na oko. Tak, aby zajistil čas pro nové shromáždění sil a rozpoutání dalšího kola bojů na život a na smrt ať už na frontě, či kdekoliv jinde.

Že mír existuje jen na oko, ukázala i Druhá světová válka. Německo se otřepalo z nezdaru ve válce první a ještě razantněji udeřilo na svého východního protivníka. Německo převzalo iniciativu a chtělo se stát vládcem Evropy. Tato expanze a všechny hrůzné jevy, které toto tažení doprovázely, měli za následek pád Evropy. „Evropa se budovala po tisíciletí a zničila se za třicet let dvěma světovými válkami, které byly vlastně válkou jedinou. Tento útvar mocensky ovládl celou planetu, ale nemohl se udržet na vrcholu. Odešel bezpříkladně úpadkovým způsobem: tento pád je největší událost v dějinách.“⁶⁷

Násilí je nástroj každodennosti, a každodennost je něco co lidem dává jistotu, klid a půdu pod nohama. Paradoxem je, že pro svůj klid a pohodu musí trpět a obětovat se takovému krutému způsobem.

⁶⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 111.

⁶⁵ Tamtéž, s. 112.

⁶⁶ Tamtéž, s. 113.

⁶⁷ PATOČKA, Jan: *Zamyšlení nad Evropou*. In: PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. Praha: Oikoymenh, 2002., s. 257.

Podle Dodda válka nedovoluje člověku, aby se postavil smrti tváří v tvář, tak jak by měl. Čili jako smrti, která je součástí života. Válka udělala ze smrti nositele strachu. Vytvořila si ze smrti bič, který používá, aby mohla vládnout světu a přinášet zkázu. „Smrti není přiznán její skutečný význam – i ona je započítána do pochodu dějin jako běžná věc.“⁶⁸

2. 4 Oběti

Ano. Podle Patočky mír musí být zničen. Je to nástroj dne, který slouží válce k uvolňování síly. Síly, která posílá miliony lidí na smrt. Avšak myšlenka války je taková, že je nezbytnou součástí, klíčem k správnému, novému chodu dějin. Smrt jako taková, s tou válka počítá jako s nezbytným prvkem. Je to neustálý koloběh: den- smrt – noc – nový den pro dalšího člověka.

Patočka vidí právě ve frontové zkušenosti určité východisko z toho, jak tento neustálý koloběh utrpení překonat. Je to z absurdity života vyvstávající světlo. Druhý krok, účinek této frontové zkušenosti. Jak jsme si již řekli, určité zakořeněné světlo. Poté, co projdou tím bahnem a utrpením kolem sebe, docházejí do bodu, kdy veškerý jejich předchozí, vybudovaný život přestává mít význam. Poukazujeme na to, že člověk, který je poslán na frontu, je nositelem budoucnosti. Fronta je pro lidi v ní cílem, vrcholem, už zde pro ně samotné neexistuje budoucnost. Zjišťují, že zde na ně „učiní svůj výpad naprostá svoboda, svoboda od všech zájmů míru, života a dne.“⁶⁹ Uvědomují si, že jejich úkolem je se obětovat pro druhé.

⁶⁸ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*, s. 179.

⁶⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 111.

V tuto chvíli si musí přiznat, že jejich život není to nejdůležitější. V tomto vrcholném okamžiku člověk „nabývá podobu kosmičnosti, universálnosti, k níž dospěl absolutní obětí sebe a svého dne.“⁷⁰ Kohákem řečeno: „Znovu se zrodí do života, který se nenechá manipulovat ani nadějí na život, ani strachem ze smrti.“⁷¹ Tato myšlenka, kterou Patočka vynesl, se podle Koháka stala mocným nositelem naděje, která dokázala „utěšovat“ náladu lidí v časech okupace.

Den, každodennost člověka, která ho provázela životem a slibovala mu naplnění v materiálním světě, každodennost, která ho posléze zradila a svou sílu vrhla v jeho zánik, zde stojí proti frontové zkušenosti. Patočka vidí sílu a výdrž lidí obětovat se na frontě jako boj proti každodennosti. Člověk, který prožije frontu a jeho zkušenost je dosti hluboká, „to znamená rovněž tuto sílu překonat.“⁷²

Je zde tedy na jedné straně ruka každodennosti, síly, která posílá lidi na frontu za účelem obětování se. Obětování se pro lepší svět. Je to idea dne, která se touto obětí snaží vybudovat základy nové, lepší budoucnosti pro náš svět. Na druhé straně je tady sám obětovaný. Který, jak jsme si již řekli, zpočátku nevidí žádné klady své nutné a nevyhnutelné smrti.

Patočka říká, že tak člověk stane se smrtí smířený a svobodný na vrcholu bytí. Tak se podle něj můžeme stát opravdovým člověkem. „Člověk stojí před nesmírným úkolem: nezvedat nárok na smysluplnost universa pro sebe, ve svůj prospěch, nýbrž naopak *sebe* pochopit jako bytost ze smyslu pro smysl existující, žijící proto, aby vznikal smysluplný svět, vydávající se na to, aby smysl, jehož základ ‚je‘ mimo jsoucnost, usídlil se a rozhojnil se v něm“⁷³ V boji proti každodennosti, ve svém posledním zápase se smrtí, kdy nemá nic než absolutní svobodu, stojí mimo ni.

⁷⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 114.

⁷¹ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*, s. 286.

⁷² PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 113.

⁷³ PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*, Praha: Mladá fronta, Vyšehrad, 1991., s. 117.

Dodd říká, že právě v místě obětování se, na frontě, se nachází místo, které není pod vládou dne a je bytostným vrcholem člověka zažívajícího frontu. Zde se vracíme opět k tomu podstatnému, co Patočka nastínil v páté eseji. Odpovědnost. Odpovědnost obětovat se pro druhé. To je základní pohyb člověka k autentickému životu. Obětovat se však zároveň znamená přijmout smrt jako něco nás převyšujícího, jako určitý cíl cesty. „Patočka vidí tento rozklad, tuto vládu smrti a absurdity jako stanutí na vrcholu, stanutí mimo, které nese znamení orgiastična s jeho násilím, ale také autenticity.“⁷⁴

Učnick poukazuje na to, že je toto právě okamžikem, kdy přestává fungovat moc „vědecko – technického chápání světa.“⁷⁵ Technologie zde ztrácí snahu předvídat budoucnost pomocí kalkulace přírody. Je to revolta vůči technické moci.

Patočka s konceptem obětí přichází i ve spise *Platón a Evropa*⁷⁶, ve kterém líčí život městských strážců, kteří jsou ochotni vždy a za jakýchkoliv okolností nabídnout svůj život výměnou za lepší život celé polis. Strážci jsou zároveň občany a zároveň jsou vždy vykloněni směrem k budoucnosti, směrem ven z každodennosti. Patočka to chápe jako „spojení extrémního nahlédnutí a extrémního rizika.“⁷⁷ To, že se na frontě střetáváme s těmito temnými a hraničními situacemi není jen prožitek jedné strany barikády. Právě tady nastupuje Patočka s termínem „solidarita otřesených.“⁷⁸ Zde, na frontě, se z nepřítele stává jen další oběť síly. Člověk „je spoluúčastníkem otřesení dne, míru a života.“⁷⁹

Lubica Učnick se snažila interpretovat Patočkův pojem oběti v přeneseném významu do dnešní doby. Dnes, v době falešného míru bez konfliktů, člověk chápe jakoukoliv oběť za něco iracionálního. A to vzhledem k tomu, že za smrtí

⁷⁴ DODD, James. *Dvacáté století jako válka*, s. 368.

⁷⁵ UČNÍK, Lubica. *Jan Patočka o technické moci a oběti*, s. 353.

⁷⁶ PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. Praha: Filosofie, 2007., 226 s.

⁷⁷ PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Texty z let 1970-1977. IN: Péče o duši II*. Praha: Oikoymenth, 1999., s. 254.

⁷⁸ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 117.

⁷⁹ Tamtéž, s. 117.

neexistuje nic na oplátku a materiální svět je přece natolik uspokojivý, že nic jiného nepotřebujeme, tak nač se zabíjet. Nedokážeme pohlížet na smrt jako na něco přirozeného a podstatného. Ale člověk, který se nachází ve válce, na bojišti, může nahlédnout na oběť, jako na jediné možné východisko a skutečný cíl života, vrchol (nejvyšší dobro).

Ukázali jsme si, jak člověk, zasažený válkou a vtržený do víru nekončícího střetu sil živeného falešným mírem, prožívá svůj život. Vrcholem tohoto člověka v době války je tento absurdní střet sil vyplývající ze zkažené každodennosti porazit. A to jediné tak, že se dokážeme odklonit od života a přijmout smrt jako něco konečného, ale zároveň nás překračujícího, prospěšného, něco odpovědného.

2. 5 Jak přemoci falešný mír

Ale otázkou je, zda lze takto vůbec válku porazit? Jak jednotlivci, ovládaní a vtahovaní do víru života a smrti, přemůžou tak ohromnou moc. Aby den ztratil svou sílu měnit svět prostřednictvím smrti nevinných lidí. Patočka se ptá, proč? Proč První světová válka přešla do další a proč ta druhá přešla v režim, který zlé principy válek aplikuje opět na nevinné obyvatelstvo a zamyká je v poutech každodennosti?

Problémem se zdá být podle Patočky fakt, že naše 20. století, naše dějiny, které by nám měli pomoci k cestě za „pravým mírem“, splynuly s těmito hrůznými válkami. Splynuly s tímto kosmickým projevem síly, který „odstranil distinkci mezi frontou a zázemím.“⁸⁰

⁸⁰ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 115.

A tento projev síly nás ovládá, ovládá ve smyslu falešného uchlácholení. Den pro člověka připravil úspěšný život, dal mu kariéru, zázemí. Ale za jeho zády hromadí sílu a pod rouškou míru ho obětuje pro další postup směrem k dalšímu obětování. Člověk sice ví, co síla dokáže, ale přece ji využívá, aby si zpřístupnil celý svět. A síla nás klame a zrazuje. „Kde se domníváme ji ovládat, je ve skutečnosti ve stádiu demobilizace a prohráváme válku.“⁸¹

Lidstvo mínilo napravit svět a nikdy již žádnou válku nedovolit. Ale svými činy sílu stále živí a opar války je zde pořád. Díky obrovské snaze vytěžit maximum z přírody se prohlubuje stav mezi těmi mocnými – bohatými a chudými. Dalším falešným krokem k míru je idea, že jedinec armáda je nositelem nebezpečné síly dne. Tam, kde odstraníme zbraně, vyrovnáme poměr akumulované síly díky specialistům na vytěžování materiálního světa = vědci, pracující. I ti jsou však nositeli potencionální zkázonosné síly.

Ať se jednotlivec snaží odpoutat s otěží síly sebevíc, víra v pravý mír a svobodu stále více pohasíná. Demobilizace je falešným projevem falešného míru, který válka používá proto, aby člověka připoutala ke zdi. Tím, že mu pohrozí válkou, přinutí ho mít strach ze smrti, a jak říká Patočka: „člověk je smrtí, strachem poután k životu a nejvíce manipulovatelný.“⁸² Jak říká James Dodd, „válka si uzurpuje právo odpírat posvátné, odpírat možnost pohlédnout tváří v tvář smrti způsobem, který by nebylo nutno vykládat jako připoutanost k životu.“⁸³

Demobilizace přece nemůže probíhat prostřednictvím likvidace lidí, kteří bojují proti válce. „Válka zde ukazuje svoji mírovou tvář, tvář cynické demoralizace, apelu na vůli žít a mít.“⁸⁴ Podle Patočky tedy takřka nejde nikdy dosáhnout toho pravého míru. I přes tento drastický závěr, ve kterém je člověku

⁸¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 116.

⁸² Tamtéž, s. 116.

⁸³ Tamtéž, s. 116.

⁸⁴ Tamtéž, s. 116.

na tomto světě přiřknuto rodit se, žít a umírat v otěžích falešného míru, Patočka nabízí jistou útěchu.

Navzdory této situaci, ve které se zdá, že člověk nemá vůči síle žádnou šanci a je pouhou loutkou, která posouvá zeď falešného míru a vrhá se do nekonečného zápasu na život a na smrt, Patočka věří, že v tomto stavu existuje klíč k jeho samotnému přemožení.

Klíčem je hlavně člověk, který má za sebou frontovou zkušenost. Fronta podle Patočky existuje stále. Jelikož Druhá světová válka, tento žhavý a planoucí boj o život, přešel ve válku chladnou. Ve válku, ve které se Síla regeneruje a pomalu nabývá své ztracené moci. Hlavní hodnotou této války je mobilizace. Bitva o území přešla v bitvu o to, kdo má větší ničivé Síly, které zdánlivě ovládá. Fronta v této „čekající válce“ chce docílit „rezistence vůči těmto demoralizujícím, terorizujícím a přelstivajícím motivům dne.“⁸⁵

Avšak svoboda, které se nám dostává díky tomu, že si uvědomíme naši smrtelnost jako součást života, jako něco, co přinese budoucnost pro další a další lidi, není nikdy trvalým vrcholem. Důležité je si uvědomit v první řadě, že Patočka podle názorů svých vrstevníků a následovníků, věděl, že jeho myšlenky, nemohou člověku dopomoci k míru, k jistotě. Chtěl nám ukázat, jak bez tohoto míru žít.

Jediným možným způsobem, jak setrvat v neustálém boji proti Síle, je podle Patočky solidarita těch, „kdo jsou sto pochopit, oč běží v životě a smrti.“⁸⁶ Nejdůležitější v životě člověka je si uvědomit svou pravou roli. Roli někoho, kdo věří v pravý mír dne, ve kterém nebudeme hladově zotročovat přírodu prostřednictvím vědy a techniky. Jen díky solidaritě otřesených, čili spojení jednotlivců soupeřících na život a na smrt v nesmyslných válkách, můžeme vytvořit odboj, organizaci bojující proti materiálnímu útlaku a zotročování nevinných lidí.

⁸⁵ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 117.

⁸⁶ Tamtéž, s. 117.

A toto bojující uskupení, nositel hodnot pravého míru, musí odrážet útoky falešných vizí dne v první linii. „Lidstvo nedospěje na půdu míru tím, že se oddá měřítkům všedního dne.“⁸⁷ Důležité je zůstat pospolu a společnými silami přemoci pohodlnost světa, otřást základy každodennosti. Přinutit odborníky na materiální svět, že jejich zásahy do přírody mají velký a nebezpečný dopad na jednotlivce, na svět.

Jak říká Kohák. V dějinách jsme svědky různých druhů filozofie. Filozofie nyní myšlena ve smyslu vypořádání se s absurdní situací našeho vlastního bytí. V době, kdy neexistuje žádná opora, přicházejí tito filozofové. Nepřicházejí však proto, aby přinesli systematickou nauku, jak by se měl člověk chovat v dobách tísně. Přicházejí, aby mu poskytli určitou náповědu. „Ať už jsou to stoikové, kteří hledají vnitřní zdroj síly, nebo Komenského poutník.“⁸⁸

⁸⁷ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 118.

⁸⁸ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*, s. 287.

ZÁVĚR

Filozof Patočka přináší také svou náповědu. V první řadě poukazuje na úpadek společnosti. Ptá se, v čem tento úpadek tkví. Co ho zapříčinilo a jak se s ním vypořádat. Vidí ho ve špatném uchopení dějin. Člověk se odklonil od tradice vybudované v antickém Řecku. Tento odklon Patočka sleduje až do dvacátého století. Zde je podle něj vrchol úpadku, jehož důsledkem je transformace světa. Světa, který se nyní realizuje prostřednictvím uvolňování nashromážděné energie, síly.

Právě v antické filozofii vidí Patočka cestu z tohoto úpadku. Tato cesta spočívá ve správném uchopení sebe sama. To znamená správně pečovat o svou duši. Pečovat o svou duši prostřednictvím života v polis. Patočka ukazuje dějinný vývoj péče o duši a, jak se člověk s tímto úkolem popasoval v jednotlivých historických údobích.

Na otázku, jak se s úpadkem vypořádat, Patočka nachází jedinou odpověď. Musíme se navrátit zpět k sobě. To můžeme jediné tak, že začneme žít svůj život. Nikoliv být pasivní a jen plout světem každodennosti. Klíčem je odpovědnost. Jak jí dosáhnout nám bylo nastíněno již v antické filosofii. Avšak lidstvo na tento odkaz dnes již takřka zapomnělo. Podle Patočky je zásadním problémem dnešního člověka ta vlastnost, že dobrovolně uniká od odpovědnosti. Do světa jsoucna, ve kterém se cítí bezpečně. Podle něj ale „člověk nemůže být v samozřejmosti mimolidských jsoucna.“⁸⁹

Zásadní je pochopit, že neexistuje možnost mezi pravým a nepravým. Člověk si musí uvědomit, že existuje jen „jeden z životů možných, vlastní a nezastupitelný, námi vykonatelný, který vskutku neseme a jsme s jeho tíží ztotožněni.“⁹⁰

⁸⁹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 86.

⁹⁰ Tamtéž, s. 86.

Abychom mohli takto žít, je potřeba ještě jedna věc. Patočka ví, že člověk se do světa každodennost narodí. Nelze ho odstranit. Člověk se v něm musí naučit žít a zároveň mít od něj odstup. Ten odstup, to uvědomění si vlastního uchopení sebe sama je možné díky sakrální dimenzi, která je protikladem každodennosti. Tato sakrální dimenze existuje v každém z nás. Patočka jí definuje jako dimenzi, ve které „neběží o tíži odpovědnosti a útěk před ní. Nýbrž kde jsme strženi. Kde je něco jako svobodná možnost, která se zdá pronikat do našeho života a dávat mu smysl.“⁹¹ Je něčím, co nás dokáže vytrhnout z toho každodenního života. „Zakoušíme, že svět není jen okruh toho, co můžeme, nýbrž i toho, co se nám otvírá samo.“⁹² Nějaká nová zkušenost. Něco, čím jsme překvapeni. Něco, co nás může povznést, ale zároveň má potenciál nás to uvrhnout do temnoty. Mimo oblast našeho chápání. Naprosto nás to přemoci. Proto to také Patočka nazývá i démoničnem.

Správně uchopit tuto dimenzi a uvést jí k odpovědnosti. To je pro Patočku klíč k autentickému životu. Svázat složku démonična a každodennosti do správného poměru je u Patočky alternativa k Platónské vášni. Pokud jsou všechny tři složky ve správném poměru – rozum, vznětlivost a žádostivost – je možné žít autentický život.

Jak správně tuto dimenzi uchopit je složité a proto Patočka sleduje vývoj člověka od počátků filosofie a jeho změnu myšlení. Ukazuje antiku, Platóna, který započal tuto cestu. Jak se správně chovat – jak uchopit sebe sama, jak být správným občanem polis. Poté přichází středověk, křesťanství, kde se člověku nedaří správně utvářet sebe sama. Jelikož duše je zde před bohem v neustálém hříchu. Cílem každého člověka je zde stanout u boha, avšak nikdy toho nemůže dosáhnout a cítí velkou propast a prázdnotu. Novověk a racionalismus začínají pracovat s přírodou. S rozmachem věd jako je pozitivismus, který je zaměřen

⁹¹ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 87.

⁹² Tamtéž, s. 87.

kriticky vůči ontologii a metafyzice a pracuje pouze s ověřitelnými fakty, přichází problém.

Svět začíná donekonečna posouvat hranice vědy a zapomíná úplně na antický odkaz vlastního duchovního sebeuskutečňování. Propadá se tak do materiálního sebeuskutečňování, které je umocněno průmyslovou revolucí. Dochází k spoutání přírody a k nashromáždění síly. Síly, která bude brzy vypuzena na svět při válečných vřavách pouze proto, aby byl zachován materiální svět. Přichází dvacáté století a lidstvo se úplně změnilo. Ten, kdo má víc síly jí manifestuje tím nejhrůznějším způsobem.

Svět válek je absurdním světem. Člověk vyslaný na frontu v první řadě nevidí důvod, proč by měl umírat. Patočka však právě v oběti vidí východisko. Tím, že staneme uprostřed bitvy na život a na smrt. Toto je pro člověka vrcholem jeho života. Pro něj zde není jiná budoucnost. Patočka se snaží poskytnout klíč člověku, který prožívá toto válečné utrpení. Tím však, že se obětuje, přijme smrt, která k životu patří. Přemůže strach ze smrti, který svět využívá k zastrašování. Zažije absolutní svobodu. Sakrální dimenze uvedená k odpovědnosti mu zde zprostředkuje to hlavní. Stane zde na vrcholu svého bytí.

Patočka ukazuje odpovědnost a její transformaci od nahlédnutí nejvyššího Dobra u Platóna, až po frontovou zkušenost a oběť pro druhé v zájmu zachování života. Dodd dodává, že se zdá na závěr Patočkova eseje logické, že odpovědnost si našla své uskutečnění ve válce. Jak říká Blecha,⁹³ polémos není tím, co má za úkol ničit, zabíjet. Jde o boj, který by měl být v zájmu každého zdravého státu. „*Válka je s to ukázat, že mezi svobodnými někteří jsou s to se stát bohy. To jsou však ti, kdo chápou, že polémos nerozděluje, nýbrž spojuje.*“⁹⁴

⁹³ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*, s. 286.

⁹⁴ PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*, s. 118.

3. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 8071982997.

DODD, James. *Dvacáté století jako válka*. In: CHVATÍK, Ivan, ed. *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-311-7.

CHVATÍK, Jan. *Zodpovědnost otřesených*. In: ÁRNASON, PÁLL Johánn, BENYOVSZKY Ladislav a SKOVAJSA Marek, ed. *Dějinnost, nadcivilizace a modernita: studie k Patočkově konceptu nadcivilizace*. Praha: Togga ve spolupráci s Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2010. Scholia (Togga). ISBN 978-80-87258-44-6.

KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. 2., rozš. a opr. vyd. Praha: Filosofia, 2010. ISBN 978-80-7007-340-7.

PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filosofii dějin*. 3., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2007. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-275-2.

PATOČKA, Jan, KOUBA Pavel a CHVATÍK Ivan. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-91-7.

PATOČKA, Jan. *Platón a Evropa*. Praha: Filosofia, 2007. ISBN 978-80-7007-264-6.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a CHVATÍK Ivan, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6.

PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*, Praha: Mladá fronta, Vyšehrad, 1991.

PATOČKA, Jan: *Zamyšlení nad Evropou*. In: PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a CHVATÍK Ivan, ed. *Péče o duši: soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách*. Praha: Oikoymenh, 2002., s. 257.

UČNÍK, Lubica. *Jan Patočka o technické moci a oběti*. In: CHVATÍK, Ivan, ed. *Myšlení Jana Patočky očima dnešní fenomenologie*. Praha: Filosofia, 2009. ISBN 978-80-7007-311-7.